

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційно педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ, ЯКІ
ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»**

Виконала:

магістрантка 2 курсу KorOb1-M18
спеціальності 016 Спеціальна освіта

Возна Марія Зіновіївна

Науковий керівник:

Гевчук Н.С., кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри корекційної педагогіки
та інклюзивної освіти

Рецензент:

Дідик Н.М., кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2019 рік

Зміст

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, В ЯКИХ ВИХОВУЮТЬСЯ ДІТИ З ООП	8
1.1. Сутність соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами.....	8
1.2. Характеристика зарубіжного досвіду соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами	19
Висновки до розділу I	35
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТРЕБ СІМЕЙ, В ЯКИХ ВИХОВУЮТЬСЯ ДІТИ З ООП	37
2.1. Методика дослідження потреб сімей, які виховують дітей з ООП ...	37
2.2. Вивчення думки фахівців щодо проблем та потреб батьків, які виховують дітей з ООП	52
Висновки до розділу II	59
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ООП	61
3.1. Характеристика соціально-реабілітаційної програми роботи з сім'ями, які виховують дітей з ООП	61
3.2. Результати формульовального етапу дослідження, їх аналіз.....	70
Висновки до розділу III	74
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	93

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ООП – особливі освітні потреби

ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі в Україні спостерігається тенденція до зростання чисельності дітей з функціональними обмеженнями, а також сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами.

За даними ООН, у світі нараховується приблизно 450 млн людей з обмеженими можливостями і майже 200 млн з них – діти. Сім'ї, що мають дітей з порушеннями фізичного чи психічного розвитку, – це одна з найбільш уразливих груп населення. Соціальна підтримка таких сімей передбачає розв'язання цілого комплексу проблем, пов'язаних з допомогою дитині: з її соціальною реабілітацією, лікуванням, освітою, соціальною адаптацією й інтеграцією в суспільство.

Основні положення соціально-педагогічної підтримки дітей з особливостями психофізичного розвитку та їхніх батьків окреслені у законах України: «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991), «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» (2000), «Про охорону дитинства» (2001), «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2005), «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» (2016), «Про освіту» (2017), «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг (2018); Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013); розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про затвердження концепції соціальної адаптації осіб з розумовою відсталістю» (2004); постановах Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (2011), «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (2013).

Проблеми підтримки осіб з вадами психофізичного розвитку досліджуються багатьма вченими, зокрема Л. Акатовим, В. Бондарем, В. Бурлаком, Н. Дементьєвою, Д. Зайцевим, Л. Занковим, Р. Кравченко, В. Липою, Ю. Мануйловою, М. Матвєєвою, С. Мироною, О. Поляковим, В. Синьовим, В. Тесленко, О. Хохліною, О. Холостовою, А. Шевцовим та ін.

У соціальній педагогіці проблеми соціально-педагогічної підтримки, соціальної реабілітації дітей та молоді з особливими потребами досліджують О. Василенко, І. Іванова, А. Капська, В. Ляшенко, Н. Мирошніченко, Г. Першко, В. Тесленко, Т. Чечко, Я. Юрків та інші.

Отже, актуальність означеної проблеми, її недостатня розробленість у сучасній педагогічній теорії та практиці, визначені суперечності зумовили вибір теми дипломної роботи – *«Соціально-реабілітаційна робота з сім'ями, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами»*.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність соціально-реабілітаційної програми для сімей, які виховують дитину з особливими освітніми потребами.

Досягнення мети дослідження передбачає вирішення таких **завдань:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами.
2. Експериментальним шляхом дослідити проблеми та потреби сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.
3. Розробити соціально-реабілітаційну програму для сімей, які виховують дитину з особливими освітніми потребами.
4. Апробувати та перевірити результативність впровадженої програми «Сімейний калейдоскоп мрій».

Об'єктом дослідження є потреби сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Предметом дослідження особливості соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Методологічною основою дослідження є:

- теоретичні методи: аналіз літературних джерел щодо проблеми соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами; аналіз зарубіжного досвіду соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами; систематизація і узагальнення здобутої інформації з метою висвітлення основних вихідних положень експериментальної роботи;
- методи збору матеріалу (опитування-анкетування);
- методи емпіричного дослідження: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи і контрольний зріз) з метою перевірки ефективності обґрунтованих положень;
- методи математичної статистики та контент-аналізу для інтерпретації отриманих результатів дослідження;
- метод порівняльного і статистичного аналізу та графічні методи.

Елементи наукової новизни одержаних результатів дослідження полягають у розробці соціально-реабілітаційної програми для сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що матеріали дипломної роботи можуть використовуватися студентами при вивченні загальних аспектів щодо соціально-реабілітаційної роботи із сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, а також фахівцями центрів соціальної реабілітації для дітей-інвалідів.

Експериментальна база: реабілітаційний центр для дітей-осіб з інвалідністю при благодійному товаристві «Світла Надія» (сmt. Богородчани), Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Богородчанської районної ради Івано-Франківської області.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дипломної роботи магістра були апробовані на науковій конференції студентів та магістрантів за підсумками НДР у 2018 р.

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано статтю у збірнику наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології (Визначення основних проблем та потреб батьків, які виховують дитину з особливими освітніми потребами. Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології / за ред. Н. С. Гаврилової. – Вип. 12. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2019. – 372 с., С. 45-50.)

Структура роботи. Дипломна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 97 сторінок. Список використаних джерел включає 96 позицій, 4 з яких іноземною мовою.

Дипломна робота магістра виконана на замовлення Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Богородчанської районної ради Івано-Франківської області.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі зроблені теоретичні узагальнення основних результатів дослідження та представлено практичне розв'язання проблеми соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами.

Результати проведеного дослідження свідчать про ефективність виконання поставлених завдань дослідження, що в свою чергу дає нам підстави для формулювання наступних *висновків*:

1. Здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами.

Визначено сутність соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами. Проаналізовано різні підходи до теоретичного осмислення проблем інвалідизації в цілому і соціальної реабілітації осіб з інвалідністю, а саме: соціоцентристську теорію розвитку особистості Е. Дюркгейма; антропоцентристський підхід Р. Андреевої, Л. Виготського, Е. Еріксона; теорію символічного інтеракціоналізму (Н. Залигіна, Дж. Г. Мид та ін.); теорію наклеювання ярликів або теорії соціентальної реакції (Р. Беккер, Е. Лемертон).

Окреслено міжнародну та вітчизняну нормативно-правову базу щодо осіб з особливими освітніми потребами. Згідно закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», соціальна реабілітація – це система заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, соціального обслуговування задоволення потреби у забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації.

Подано характеристику зарубіжного досвіду соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто, на прикладах інших країн (Республіка Польща, Німеччина, Чеська Республіка, Ірландія, Угорщини, США, Австралія) реалізацію соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями. Основною характеристикою зарубіжної соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями є тісна міждисциплінарна взаємодія фахівців навчальних закладів та співпраця з іншими соціальними інститутами.

2. Експериментальним шляхом досліджено проблеми та потреби сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Констатувальний етап експериментального дослідження проводився нами у 2018 р. та складався з двох етапів: 1. Визначення потреб сімей, які виховують дітей з ООП; 2. Вивчення думки фахівців щодо проблем та потреб батьків, які виховують дітей з ООП. Базою дослідження виступив «Інклюзивно-ресурсний центр» Богородчанської районної ради, Івано-Франківської області. Вибірка обмежувалася батьками, чії діти відвідують дошкільні навчальні заклади та заклади середньої освіти, та складала 50 осіб (32 жінки та 18 чоловіків). Всього в Богородчанському ІРЦ зареєстровано 98 дітей з особливими освітніми потребами. Опитування проводилося за згодою батьків та законних представників дітей з особливими освітніми потребами. 9 батьків та 2 законних представників відмовилися приймати участь в анкетуванні.

На підставі узагальнення отриманих результатів щодо потреб батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку визначаємо такі основні потреби: *освітньо-просвітницькі* (щодо різних аспектів виховання і навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку, подальшої освіти, обізнаності у своїх правах та обов'язках, особливостей інтеграції в соціум), *соціально-правові* (щодо посередництва в отриманні різних видів соціальної допомоги; підвищення рівня обізнаності щодо соціального захисту дітей з особливостями психофізичного розвитку та їхніх батьків), *психолого-педагогічні* (щодо підвищення рівня

педагогічної культури; налагодження позитивного психологічного мікроклімату в сім'ї; формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами у батьків здорових дітей).

На другому етапі констатувального експерименту, ми провели експертне опитування фахівців дошкільних закладів та закладів середньої освіти, Івано-Франківської області, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.

Метою даного етапу дослідження визначено з'ясування нових форм соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, які виховують дитину з ООП та шляхів взаємодії навчальних закладів, в яких запроваджене інклюзивне навчання, з батьками.

5. Розроблено соціально-реабілітаційну програму для сімей, які виховують дитину з особливими освітніми потребами.

З метою організації соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, які виховують дитину з ООП, нами була розроблена та апробована комплексна програма соціальної реабілітації «Сімейний калейдоскоп мрій». Програма спрямована на те, щоб дати можливість дітям з фізичними та інтелектуальними вадами подолати труднощі розвитку, засвоїти побутові та соціальні навички, розвинути свої здібності, повністю або частково інтегруватися в життя суспільства; допомогти батькам, які виховують дитину з особливими освітніми потребами реально усвідомити суть проблем дітей, допомогти їм оволодіти методикою індивідуального навчання дитини; допомогти батькам бути активними учасниками виконання індивідуального сімейного плану, навчити їх працювати з дитиною вдома, довести, що діти-інваліди можуть подолати або зменшити свої вади, що вони можуть жити і навчатись в колективі ровесників.

Заняття проходили на базі реабілітаційного центру для дітей-осіб з інвалідністю при благодійному товаристві «Світла Надія» (сmt. Богородчани, Івано-Франківської області). програма складалася із 3 модулів, кожен з яких розкривав 5 тем. Всього 15 тематичних заходів. Теми проведених форм роботи

відповідали визначеним нами потребам сімей, які виховують дитину з ООП. Тривалість реалізації кожної теми залежала від форми проведення заходу та інформаційного наповнення. Загальна кількість годин для реалізації програми – 76 год.

4. Апробовано та перевірено результативність впровадженої програми «Сімейний калейдоскоп мрій» в практику діяльності реабілітаційного центру для дітей-осіб з інвалідністю при благодійному товаристві «Світла Надія» (сmt. Богородчани, Івано-Франківської області). До складу експериментальних груп було зараховано 18 дітей з особливими освітніми потребами та 22 батьків (із 4 сімей виявили бажання приймати участь обоє батьків).

У результаті експериментальної роботи з'ясовано, що значно зріс рівень знань батьків щодо: особливостей психофізичного розвитку та видів його порушень у дитини; психофізичних і соціальних характеристик різних порушень розвитку; основних потреб своєї дитини та методів їхньої оцінки; шляхів інтеграції дитини з ООП у суспільство; особливостей соціального виховання дитини з різними видами порушень розвитку з урахуванням оцінки її потреб; розвитку навичок самообслуговування та інших навичок у дітей.

В експериментальній групі ми спостерігаємо, що у 45,46% спостерігається високий рівень задоволення освітньо-просвітницьких потреб, тоді як у контрольній групі цей показник дорівнює нулю. Середній рівень знань визначили 54,54% респондентів в експериментальній групі та 36,36% в контрольній. Низький рівень притаманний для 63,64% осіб КГ та повністю відсутній в ЕГ.

Виходячи з отриманих результатів, батьки стали краще розумітися в законодавчій базі, що вкрай важливо для цієї категорії людей, у яких життя ускладнене інвалідністю дітей і вимагає обізнаності у нормативно-правовому полі. У батьків експериментальної групи зріс рівень знань щодо розуміння понять інклюзії та інтеграції, їхніх видів; особливостей побудови партнерських стосунків з іншими батьками у групі та батьками здорових дітей поза центром;

ефективної комунікації у соціумі; сформувалися навички у батьків щодо безконфліктної поведінки в сім'ї, та з'явилося розуміння щодо шляхів залучення інших членів родини до виховання дитини. Корисним став досвід співпраці із громадськими організаціями району.

Відтак, результати засвідчують, що у результаті формувального експерименту, значно зріс рівень володіння батьками навичками, необхідними у вихованні дитини з особливостями психофізичного розвитку, як от: навички взаємодії з фахівцями та іншими батьками, уміння проводити розвивальні заняття з дитиною вдома, залучати інших членів сім'ї до виховання дитини: так у 68,18% батьків експериментальної групи порівняно з 4,54% батьків контрольної групи.

На основі проведеного аналізу отриманих результатів контрольного зрізу, можна зробити висновок про ефективний вплив проведеної нами роботи на підвищення рівня задоволеності потреб сімей, які виховують дитину з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акатов Л. И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. М. : ВЛАДОС, 2003. 368 с.
2. Алексеенко Т. Ф. Тенденції трансформації виховної функції сім'ї та основні пріоритети сучасної державної політики у захисті прав дитини в Україні. Współczesna rodzina jako środowisko opiekuńczo-wychowawcze : monografiya. Nizyn : PP Lisenko M.M., 2017. С.55-65.
3. Асистент учителя в інклюзивному класі : навч.-метод. посіб. / ред. М. Ф. Войцехівський. Київ : Плеяда, 2015. 172 с.
4. Богінська Ю. В. Теорія і практика соціально-педагогічної підтримки студентів з обмеженими можливостями життєдіяльності у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.05. Ялта, 2013. 545 с.
5. Бондаренко З. П. Соціально-педагогічна підтримка батьків, які виховують дитину з особливими освітніми потребами. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Київ : Гнозис, 2018. Вип.37-1. Том 6 (74) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». С. 122–133.
6. Василенко О. М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Луганськ, 2010. 20 с.
7. Всеукраїнська громадська організація «Асоціація тифлопедагогів України». URL: <http://atpu.org.ua/specialni-navchalni-ta-reabilitacijni-zakladidlja-ditej-z-porushennjami-zogu> (дата звернення: 04.02.2018).
8. Грабовенко Н. В. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, що виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями, в умовах

реабілітаційного центру : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2008. 20 с.

9. Демиденко Т. Спільна діяльність батьків і дітей – основа виховного потенціалу традиційної української родини. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2011. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Вип. 21. С. 47–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_21_17

10. Денисюк О. М. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів та фахівців соціальної сфери до здійснення соціально-педагогічної підтримки батьків, які виховують дітей з інвалідністю. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2016. № 1. С. 173–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2016_1_33

11. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників : затверджений наказом Міністерства праці та соціальної політики України № 324 від 14.10.2005. Вип. 80 «Соціальні послуги». Законы Украины : информационно-правовой портал. URL: <http://uazakon.com/big/text798/pg1.htm>

12. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / ред. І. Д. Зверева. Київ – Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

13. Єжова Т. Є. Соціальна реабілітація дітей-інвалідів. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2011. 284 с.

14. Жиянова П. Л. Малыш с синдромом Дауна : книга для родителей. М. : Монолит, 2007. 208 с.

15. Жиянова П. Л. Социальная адаптация детей раннего возраста с синдромом Дауна: организация, содержание и методика работы адаптационных групп : метод. пособ. 2-е изд. М. : Даунсайд Ап, 2008. 196 с.

16. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» Назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законом № 2249-VIII від 19.12.2017 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 2-3, ст.36)

17. Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми з особливими потребами : навч. посіб. Київ : Задруга, 2011. 416 с.
18. Інвалідність та суспільство : навч.-метод. посіб. / ред. Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс. Київ, 2012. 216 с.
19. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навч.-метод. посіб. / ред. Л. І. Даниленко. Київ, 2007. 128 с.
20. Іноземцева С. В. Організація соціально-педагогічної роботи з підлітками з особливими потребами в середніх навчальних закладах України (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка, історія педагогіки та освіта». Харків, 2009. 21 с.
21. Кваліфікаційна характеристика посади «Вчитель-дефектолог». Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників : затверджений наказом Міністерства праці та соціальної політики України № 45 (v0045739-16) від 25.01.2016. Вип. 80 «Соціальні послуги». Розділ «Професіонали». URL: http://www.ts.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=860395&base=1 (дата звернення: 05.06.2018).
22. Класифікатор професій ДК 003:2010 : електрон. база даних. URL: <http://www.dk003.com/> (дата звернення: 05.06.2018).
23. Колупаєва А. А. Вступ до інклюзивної освіти : навч. курс. Київ : Науковий світ, 2010. 20 с.
24. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ : Науковий світ, 2010. 260 с.
25. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : САММІТ-книга, 2008. 270 с.
26. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007. 458 с.

27. Комплексная реабилитация инвалидов : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / ред. Т. В. Зозуля. М. : Академия, 2005. 304 с.
28. Конвенція про права інвалідів. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
29. Конопляста С. Ю. Логопсихологія : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 293 с.
30. Корекція психосоціального розвитку дітей з церебральним паралічем : метод. рек. працівникам реабілітаційних центрів / ред. Т. Д. Ілляшенко. Київ : Духовна вісь, 2009. 240 с.
31. Лорман Т. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практич. посіб. : пер. з англ. Київ : Парашин І. С., 2010. 296 с.
32. Луценко І. Відстоювання інтересів дітей з особливими потребами, дітей з інвалідністю на інклюзивну освіту : тренінговий модуль. Київ, 2010. 46 с.
33. Майструк Н.О. Проблеми сімей, що виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями в сучасній Україні в контексті соціальної роботи / Н.О. Майструк, А.Р. Лучаківська // Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право. 3 номер – К. : Нац. техні. ун-т "КПІ", 2010.
34. Макаренко І. В. Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей раннього віку в особливими потребами : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2009. 232 с.
35. Мартинчук О. В. Основи корекційної педагогіки : навч.-метод. посіб. Для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта». Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 288 с.
36. Миронова С.П. Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами // Актуальні питання корекційної освіти. Збірник наукових праць. URL: <http://aqce.com.ua/vipusk-n9-2017/mironova-spr-robita-fahivciv-z-simjami-jaki-vihovujut-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami.html>

37. Мойса Б. Пропозиції до політики щодо реабілітації осіб з порушеннями здоров'я URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Propozicii_Politiki_reabilitacii_zdoroviya-1.pdf
38. Мирошніченко Н. О. Соціально-педагогічні умови інтегрування молоді з функціональними обмеженнями в сучасне середовище : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2008. 23 с.
39. Навчання та виховання дітей з церебральним паралічем в умовах спеціального дошкільного навчального закладу : наук.-метод. зб. Київ, 2012. 132 с.
40. Нагорна О. Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. Рівне, 2012. 99 с.
41. Оксенюк О. Соціальний супровід сім'ї дитини з особливими потребами // Social Work and Education, Vol. 5, No. 1., 2018. С. 38-46. DOI:10.25128/2520-6230.18.1.4
42. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навч.-метод. посіб. / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
43. Освіта осіб з особливостями психофізичного розвитку: виклики часу. Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. пр. : в 5 т. Т. 2 : Психологія, вікова фізіологія та дефектологія. Київ : Педагогічна думка, 2012. С. 350-362.
44. Оцінка потреб дитини та її сім'ї: від теорії до практики : навч. посіб. Київ : Кожній дитині, 2010. 224 с.
45. Першко Г. О. Підготовка соціальних педагогів до інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку у середовище загальноосвітнього навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2011. 283 с.
46. Петрочко Ж. В. Діти, які опинилися в складних життєвих обставинах. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / ред. О. В. Безпалько. Київ : Академвидав, 2013. С. 151-165.

47. Права людини: знати, щоб захищати. Що треба знати про захист прав дітей з інвалідністю : метод. посіб. / ред. Н. З. Софій. Київ : Пляда, 2015. 52 с.
48. Працюємо разом: дитина з особливими потребами в школі. Довідник для батьків. Досвід Канади : посібник. Київ : Паливода А.В., 2012. 50 с.
49. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 06.09.2018 № 2541-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-viii>
50. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 23.05.2017 № 2053-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2053-viii>.
51. Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам : закон України від 16.11.2000 № 2109-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2109-14/ed20120221>
52. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2013 № 607. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF>
53. Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності : наказ МОН України від 05.09.2011 р. № 561. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.
54. Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів : наказ МОН України № 655 від 01.06.2013 р. Міністерство освіти і науки України : офіційний веб-сайт. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/aboutministry/normative/1672>.
55. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

56. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Верховна Рада України : офіц. веб-портал. База даних: Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

57. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 2. С. 31.

58. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III Відомості Верховної Ради України. 2001. № 3. С.15–32.

59. Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України : наказ Міністерства освіти і науки України № 864 від 28.12.2006 р. Законы Украины : информационно-правовой портал. URL: <http://www.uazakon.com/document/fpart04/idx04223.htm>.

60. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї : Закон України від 07.09.2016 року № 1490-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1490-19>.

61. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

62. Про соціальні послуги : Закон України від 19.06.2003 р. № 966-IV URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

63. Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю : наказ МОН України від 02.12.2005 р. № 691. URL: http://www.uazakon.com/documents/date_9o/pg_izwdow.htm

64. Про становище осіб з інвалідністю в Україні : Національна доповідь / Державна установа науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин. Київ, 2013. 198 с.

65. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. / ред. А. А. Колупаєва. Київ : Літопис–XX, 2010. 255 с.

66. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія : монографія. Харків : ФОП Шейніна О. В., 2012. 468 с.
67. Рассказова О. І. Соціально-педагогічна підтримка сімей учнів з проблемами здоров'я в умовах інклюзивного навчання: від теорії до методики. Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка : Педагогіка, 2015. Вип. 4. С. 174-180.
68. Ревть А. Інноваційний досвід соціально-реабілітаційної роботи з дітьми- інвалідами та їх батьками в Україні. Людинознавчі студії. Педагогіка. 2015. Вип. 1(33). С. 169-175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2015_1%2833%29__22.
69. Рівненський навчально-реабілітаційний центр «Особлива дитина» URL: <http://www.osobluvadutuna.org>.
70. Роль сім'ї у вихованні дітей з особливими потребами. URL: <https://sites.google.com/site/inkluzivnenavcannavukraieni/home/1-1-proces-stanovlenna-inkluziie-ta-inkluzivnogo-navcanna/osnovi-inkluzivnoie-osviti/rol-sim-ie-u-vihovanni-ditej-z-osoblivimi-potrebami>
71. Сак Т. В. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі : навч.-метод. посіб. Київ : Плеяда, 2011. 168 с.
72. Саранча І. Г. Соціально-реабілітаційна діяльність як шлях соціалізації дітей та молоді з вадами психофізичного розвитку / // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". - 2009. - № 1. - С. 64-66.
73. Сварник М. Інклюзивна освіта в Україні: попередній аналіз ситуації. Інклюзивна освіта : збірник матеріалів проекту. Київ, 2013. 23 с.
74. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму : монографія. Київ : Фенікс, 2010. 320 с.

75. Соловйова Т. Г. Соціально-педагогічні засади роботи з батьками дітей з особливими потребами : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Запоріжжя, 2009. 253 с.
76. Сорока Г. І. Педагогічна підтримка – особистісно зорієнтована виховна технологія. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. Харків : ОВС, 2000. Вип. 14. С. 114-119.
77. Софій Н. З. Організаційно-педагогічні умови інтегрованого супроводу учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Київ, 2017. 20 с.
78. Соціальна реабілітація молоді з обмеженою дієздатністю / ред. С. В. Толстоухова, І. М. Пінчук. Київ : УДЦССМ, 2000. 184 с.
79. Соціально-економічний паспорт Богородчанського району Івано-Франківської області
80. Соціально-реабілітаційні і навчальні програми в роботі інклюзивно-ресурсних центрів із сім'єю : [метод. рек.] / Т. В. Жук, О. Г. Задорожня, А. В. Замша, Т. Д. Ілляшенко, Т. М. Костенко, А. Г. Обухівська, Г. В. Якимчук ; за ред. А. Г. Обухівської. – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. – 208 с.
81. Стасюк Л., Слюсар М. Аналіз проблем сімей, які виховують дитину з вадою слуху. Педагогічний часопис Волині : науковий журнал. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2017. № 2(5). С. 149-155.
82. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі : навч.-метод. посіб. / уклад. Т. Скрипник. Київ : Плеяда, 2015. 56 с.
83. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / О. А. Агарков та ін. Запоріжжя : Мотор-Січ, 2015. 487 с.

84. Тютюнник М. І. Соціально-педагогічна реабілітація дітей в спеціальних дошкільних закладах освіти засобами творчої гри : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка, історія педагогіки та освіта». Тернопіль, 1999. 22 с.

85. Холостова Е. И. Социальная реабилитация : учеб. пособ. 4-е изд. М. : Дашков и Ко, 2006. 340 с.

86. Чечко Т.М. Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку в дошкільних навчальних закладах. : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2018. 353 с.

87. Чечко Т. Алгоритм соціально-педагогічної підтримки батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку в дошкільних навчальних закладах. Науковий журнал «Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології»: Суми : Вид-во Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2018. Вип. № 3 (77): Педагогічні науки. С. 264-275.

88. Чечко Т. М. Зміст соціально-педагогічної підтримки сімей, які виховують дітей з особливостями психофізичного розвитку. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. пр. Київ : Гнозис, 2014. Додаток до Вип. 35. Т. IV (55) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». С. 465-472.

89. Чечко Т. Аналіз зарубіжних практик соціально-педагогічної підтримки батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку. Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови : зб. наук. праць / ред. В. В. Засенко, А. А. Колупаєва. Київ : Наша друкарня, 2017. Вип. 13. С. 262-271.

90. Чечко Т. М. Аналіз потреб батьків, які виховують дітей з особливостями психофізичного розвитку, у соціально-педагогічній підтримці в умовах дошкільного навчального закладу. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Київ : Гнозис, 2017. Вип. 21.

Т. IV (78) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». С. 537-549.

91. Чечко Т. М. Комплексна програма соціально-педагогічної підтримки батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку в дошкільних навчальних закладах. Науковий вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : зб. наук. пр. Луганськ : ЛНУ, 2017. Вип. № 6 (320), Педагогічні науки. С. 296-307.

92. Як організувати інноваційні соціальні послуги для дітей з особливими потребами. Моделі та документи. Рання інтеграція та інклюзивне навчання / Савченко О. О. та ін. Київ : ЛДЛ, 2007. 256 с.

93. Deris Aaron. Social Supports Among Parents of Children Recently Diagnosed with Autism: Comparisons between Mothers and Fathers : dissertation Doctor of Philosophy in The Department of Special Education and Habilitative Services. New Orleans, 2005. 163 p. URL: <https://scholarworks.uno.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1360&context=td>.

94. Federation for children with special needs. Massachusetts Family, School, and Community Partnership Fundamentals. URL: https://fcsn.org/facet1_og/fundamentals/.

95. Ferguson Gail. Including children with disabilities in mainstream education: An exploration of the challenges and considerations for parents and primary school teachers : Masters Dissertation. Dublin, 2014. 109 p. URL: <https://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1076&context=aaschssldis>.

96. Gulliver Katherine. Parents perceptions of social inclusion for children with Williams Syndrome : Masters Dissertation. Oslo, 2016. 99 p. URL: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/54671/KGulliver-Thesispdf.pdf?sequence=1>.